

**SULTAN II. BAYEZİD TARAFINDAN YÜRÜRLÜĞE KONULAN
DÜNYANIN BUGÜNKÜ MANADA İLK STANDARDI**

**KANUNNAME-İ
İHTİSAB-I BURSA
THE LAW OF THE MUNICIPALITY OF BURSA**

**TÜRK STANDARDLARI ENSTİTÜSÜ
2013 ANKARA**

Kanunname-i İhtisab-ı Bursa'nın orijinal metni İstanbul Topkapı Müzesi Revan Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Eserin basımında metin ve ebat ölçülerine aynen uyulmuştur.

TEŞEKKÜR

Bu eserin çevirisine katkılarından dolayı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğüne teşekkür ederiz.

SUNUŞ

Türklerin Anadolu toprakları üzerinde tesis ettikleri uygarlık örneklerinden biri de standardizasyon alanında olmuştur. Bursa, Edirne, Sivas, Erzurum, Diyarbakır, Çankırı, Aydın, Mardin, Karahisar, Musul, Rize, Amasya, İçel, Arapkir, Karaman ve daha pek çok yerin mahalli özelliklerine göre yaklaşık beşyüz yıl önce standard kuralları konulmuştur.

Standardın bugünkü anlamında kavrandığını gösteren yazılı en eski belge olarak Dünya tarihine geçen “Kanunname-i İhtisab-ı Bursa” Sultan II. Bayezid Han tarafından ferman olarak hazırlanmıştır.

Bu belgede kalite, boyut, ambalaj gibi konularda standartlar tespit edilmiş, narh ve ceza hükümlerine de yer verilmiştir. Bugünkü standardizasyon sistemine benzeyen bir sistem tesis edilmiş, tuz, ekmek, sebzeler, et, yumurta, süt, yoğurt, peynir, tekstil ürünleri, mücevherat, mutfak eşyaları, deri ve deri mamülleri, kürkler ve ayakkabılar gibi çeşitli maddelerin özellikleri ayrı ayrı belirtilerek standardize edilmiştir.

Bugün için oldukça eski bir dil kullanılması dolayısıyla Fermanın gerekçesi ile hüküm ifade eden kısımları önce Latin harfleri ile yazılmış, daha sonra bugünkü Türkçe ile anlaşılabilir hale getirilmiştir.

Orijinal metni İstanbul Topkapı Müzesi Revan Kütüphanesi’nde bulunmaktadır.

Kanunname-i İhtisab-ı Bursa’nın gün ışığına çıkarılması ile dünya standard tarihine önemli bir belge kazandırılmıştır. Bu belgenin yer aldığı kitapçığı sizlerin istifadesine sunuyoruz. Türk milletinin, medeni aleme bu yönden tanıtımına ve millî bir hizmetin yerine getirilmesine katkıda bulunduğumuza inanıyoruz.

TÜRK STANDARDLARI ENSTİTÜSÜ

"KANUNNAME-İ İHTİSAB-I BURSA"ının
Bugünkü Türk Diline Çevrilmiş

Topkapı Sarayı, R. 1935, v. 43b

BURSA BELEDİYE KANUNU

Defter suretidir.

Padişah emri:

Bursa'da olan meslek erbabı ve bilirkişileri toplayıp, her meslekte alınan, satılan ve işlenen çeşitli kumaşların, giyeceklerin ve diğer şeylerin tümüne konulmuş narhların zamanıçerisinde her bircinsin fiyat değişiminin tekerteker yazıldığı ayrıntılı bir defter hazırlayın. Ben tahta çıktuktan sonra narh ne şekilde uygulanmıştır? O zamandan beri aynı şekilde mi uygulanmıştır, yoksa değiştirilmiş midir? Değiştirilmişse sebebi nedir? Şimdiki uygulama nasıldır? Etraflıca incelenerek şüpheli ve bilinmeyen bir tarafı bırakılmasın. Acele olarak detaylı bir şekilde yazıp gönderiniz. Gönderdiğiniz bu defter kanunname olup gerektiği anda ona müracaat edileceğinden kesinlikle narhın eksik bir çeşidi kalmamasın.

Yukarıdaki padişah emrine uygun olarak meslek sahipleri ve bilirkişiler çağrılarak: "Satılan her nesnenin eskiden uygulanan narh miktarı nedir? Şu anda eski narh uygulanmakta mıdır, yoksa değiştirilmiş midir? Mevcut uygulamanın sebebi nedir ve ne zamandan beri uygulanmaktadır?" diye araştırıldığı zaman hiçbir meslekte eski narhın korunmadığı, bütün narh usulünün beş-altı yıl önce tamamen değiştirildiği ve o zamandan beri narhın uygulanmadığı görülmüştür.

Durum anlaşılınca öncelikle ekmekçilerin kontrolüne başlanıp eski kanunları sorulduğunda: "Her zaman buğdayın ucuzluğuna ve dolgunluğuna göre kadı emri ile güvenilir bilirkişiler numune alırlardı" dediler. Ekmekçilerin getirdiği hükümde dört-beş senedir kadı tarafından görevlendirilen şehrin ileri gelen güvenilir birkaç kişisi tarafından alınan numuneye göre fiyat belirlensin diye emredilmiştir. O tarihte numune alınıp şöyle kararlaştırılmıştır:

Bir Bursa müddü buğdayın birinci kalitesi yüz on akçeye, ikinci kalitesi yüz akçeye ve daha düşük kalitelisi seksen beş akçeye satılacak. Unu ince elekten elenmiş, iyi pişmiş, ak ve kokusuz olmak şartıyla yedi yüz dirhemlik ekmek bir akçe olacaktır. Fiyatlarda artma veya eksilme olduğu takdirde buna kıyasla yeni narh tespit edilecektir.

Bu hükme göre tespit edilen narhın uygulanıp uygulanmadığını görmek için birkaç yerden ekmek getirildi. Getirilen ekmeklerin kimisi çığ, kimisi kara, kimisi de eksik olup sebebi sorulunca oradakilerin çoğunluğu: Belediye memurlarının ekmeklerimizin kâh çığ, kâh eksik diye her gün her fırından beşer onar akçe alıp bu duruma göz yumduklarını, görevlilerin

rüşvet almamaları konusunda emir geldiği halde bunu dinlemeyip eskisi gibi rüşvet almaya devam ettiklerini, rüşvet karşılığında ekmeğin eksliğini ve ayıbını gizleyip örttüklerini, aldıkları parayı görünürde ceza olarak aldıklarını söylediler. Bu durum muhtesibe sorulunca: “Ben yeni geldim, bunları bilmem. Kâtibim ve kethüdam eskiden kalmaz, onlara sorunuz” dedi. Kâtip ve kethüdaya: “Ekmek neden bu kadar çığ ve kara, neden eksik, niçin ilgilenmediniz?” denildiğinde: “Bu defalık bizi affedin. Bundan böyle dikkatli davranalım, ilgilenelim. Bu gibi uygunsuzlukların tekrarına izin vermeyelim” dediler. Bunun üzerine sıkı sıkı tembih edilerek gaflete düşmemeleri, şeriat ve kanuna aykırı iş yapmamaları konusunda uyarıldılar. Kısa bir süre sonra eskisinden daha fazla kanunsuzlukları ortaya çıktı. Yine defalarca uyarılmalarına rağmen eskisi gibi davranmaya devam ettiler. Şeriata ve kanuna uymadılar.

Pideciler ve bilirkişiler çağrılıp eski narhları sorulduğunda: “Pideler eskiden beri ekmek ağırlığına göre yüz elli dirhem eksik üretilirdi. Ancak pidenin unu ekmek unundan daha saf olması, ince elekten elenmesi, üzerinde yeteri kadar haşhaş bulunması ve gevrek pişirilmesi şart koşulmuştu. Yağlı pide normal pidenin yarısı olurdu. Yağlı pidenin bir kilesine bir okka tatlı yağ konularak üstüne haşhaş ekilmesi ve arı undan işlenmesi gerekirdi. Yapılan kontrollerde bu standartlara uyulmadığı görüldü. Sebebi dört-beş yıldır rüşvet alınıp kontrol edilmemesi olduğu ortaya çıkmıştır. Bundan böyle eski narh uygulansın” denildi.

Çörek: Eski narh, ekmek ağırlığının yarısı olup beyaz undan yapılması ve unun bir kilesine bir okka yağ konulması gerekirken teftiş sırasında buna uyulmadığı görüldü. Bunun da sebebi yukarıda belirtildiği üzere dört-beş yıldan beri rüşvet alınıp denetim yapılmamasıdır. Artık eski narh üzerine işlem yapılması kararlaştırıldı.

Soğan: Geçmişte soğanın dört buçuk okkası bir akçe idi. Ancak dükkân sahipleri dört okkayı bir akçeye satarlarmış. Saplı soğan beş okka olup güz aylarında yarımşar okka eksik satırmış. Kış aylarında soğanı satmaya getirenler iki buçuk okkasını, dükkân sahipleri ise iki okkasını bir akçeye satarlardı. Bu kanun da tamamıyla bozulmuştur. Bozulmanın sebebi yine rüşvettir. “Soğana da eski narh uygulansın” denildi.

Kasaplar: Kasaplar ve bilirkişileri ile şehir ileri gelenlerinden bazıları toplanıp ete uygulanan kanundan sorulduktan güvenilir kişilerden birçoğu: “Eskiden koyun etinin narhı her yıl üç çeşitti. Önce iki yüz elli dirhem, sonra üç yüz dirhem; kışın iki yüz dirhemi bir akçe olurdu. Dört-beş yıldan beri hiç üç yüz dirhemi bir akçeye satılmaz oldu. Hemen iki yüz elli ve iki yüz dirhemi bir akçeye satılır” dediler.

Üç yüz dirheminin bir akçeye satılmamasının nedeni kasaplardan sorulunca birkaç sebep gösterdiler. Birincisi, geçmişte Gelibolu’da her koyun başına bir akçe iskele vergisi alınırdı. Şimdi dört akçe almaktadırlar. Bursa’da olan Selâtin imaretlerine ve bazı şehir ileri gelenlerine yılda altmış bin koyun tahsis edilmişti. Şimdi bu hisseler beylik oldu. Başka bir nedeni de; bize bir hüküm verilmiştir

diye bir hüküm gösterdiler. Bunun muhtevasında “İstanbul’da koyun etinin üç yüz elli dirhemi bir akçe olunca Bursa’da üç yüz dirhemi bir akçe olacak, üç yüz dirhemi bir akçe olursa Bursa’da iki yüz elli dirhemi bu fiyata satılacak. Kısaca her zaman İstanbul narhından elli dirhem eksiki olacak” diye emrolunmuştur.

Bu mazeretler karşısında halkın bir bölümü dedi ki: “İskele vergisi artalı yaklaşık on beş yıl oluyor, fakat dört-beş yıldır üç yüz dirhem bir akçeye satılmaz oldu. Altmış bin baş koyunun imaretlere ve şehir ileri gelenlerine verilmeyip beylik olması koyunun Bursa’ya gelmesine engel teşkil etmez. Eskiden olduğu gibi her yıl o miktardan fazlası gelir. Narh daha ziyade azlığa, çokluğa göredir. Bazen buraya İstanbul’dan fazla koyun gelir. Çoğu kere ve uzun süre İstanbul’da üç yüz elli dirhem et bir akçeye satılır. Burada üç yüz dirhemini bir akçeye satmadınız. Göstermelik bir hüküm almışsınız, fakat dört-beş yıldır kesinlikle buna göre de işlem yapmadınız. Hem de muhtesip ile ittifak yapıp ona büyük paralar vererek üç yüz dirhemi bir akçe olacak mevsimde iki yüz ve iki yüz elli dirhem bir akçeye satıp halkın hakkını vermeyip onlara haksızlık edersiniz.”

Gerçekten bu işin birinci nedeni, muhtesibin çok miktarda para alması olduğu anlaşılmıştır.

Ayrıca orada bulunan insanlar dediler ki: “Bu denilenden başka dört-beş yıldan beri haksız bir durum daha ortaya konmuştur. Eskiden keçi eti her mevsimde koyun etinden elli dirhem fazla olurdu. Şimdiki halde her keçi başına muhtesip iki akçe alır. Koyun narhına keçi etinin satılmasına izin verir. Koyun etiyle keçi etini aynı fiyata satılması insanlara haksızlıktır. Keçiler mezbahaya kesim için gönderildiğinde görevliler açıkça mezbahaya girip her keçi başına ikişer akçe alarak koyun narhına satılmasına izin verirler. Hatta bu tür olayların birçoğunu eskiden gözümüzle gördük.”

Yüz kadar ahali, muhtesip ve yardımcılarının yüzlerine karşı bu şekilde şahitlik ettiler. Kasaplara da: “Bu suçlamalara ne diyorsunuz, bunca insan yalan mı söylüyor?” denince kasapların bazıları görevlilerin yüzüne karşı: “Yalan söylemiyorlar, olanları söylüyorlar. Muhtesip buna rıza göstermeseydi keçi etini koyun eti narhına satamazdık.” dediler.

Pazarcılar: Pazarcılar çağrılarak birikişilerinden ve diğer şehir halkından meyvelere ait eski narh uygulaması sorulduğunda: “Önceleri pazar yerine her ne çeşit meyve gelirse şehirli ve pazarcı herkes istediği kadar alırdı. Dört-beş yıldır pazarcılar birleşip şehre gelen meyveleri ve şehir etrafında olan bağ, bahçe ve bostanlarda yetişen ürünleri toptan alarak dükkânlarına getirip muhtesibe her biri için bir narh koydurup, mahkeme sicillerine geçirtirlerdi. Fakat dışarıda kendi bildiklerine satarak muhtesip ile paylaşırlardı.” dediler. Halkın bu sözlerinin doğruluğunun anlaşılması için sicillere bakıldı. Sınanmak üzere pazardan bazı meyveler getirtilip görüldü. Halkın dedikleri doğru çıkınca, pazarcılara: “Niçin eksik satıyorsunuz?” denildi. Muhtesibin huzurunda yüzüne karşı: “Bunların bilgisi dahilinde satıyoruz” dediklerinde halkın muhtesip hakkındaki sözleri de doğrulanmış

oldu. Bunun üzerine muhtesibe: “Hepsi doğruymuş, neden kontrol etmezsiniz? Eksik satılanı kontrol etmek sizin görevinizdir” denildiğinde muhtesip: “Önce benim haberim yok” diye inkâr etti. Daha sonra: “Ben geldiğim zamanda uygulama bu şekilde idi. Bu şekilde yapmasam devletin benden istediği parayı nereden vereceğim?” dedi. Kâtibi ile kethüdası da: “Evet, eksik satıyorlar” diye itiraf ettiler. Pazarcılardan bazıları da dediler ki: “Muhtesibin terazi götüren adamları her dükkândan günde bazen yarım, bazen bir, bazen de iki akçe alırlar. Paradan başka her çeşit yemiştten birer mendil de yemiş alırlar. Kanun ve hükümlerinde bunlar var mıdır? Görmek istiyoruz.” dediklerinde araştırıldı. Kanunname ve hükümlerinde böyle bir usul olmadığı görüldü. Yapılan kanunsuz uygulamaların haksızlığı iyice anlaşıldı. Bütün meyvelerin narhları tek tek araştırıldı. Hepsi eski kanun ve ihtisap ile ilgili emirlere tamamen aykırı bulundu. Şimdi anlaşmazlık ve değişiklik olan narhlarda padişahın emri gereğince satılan mala ve zamanına göre alıcı, satıcı ve bilirkişilerin ittifakıyla narh konuldu. Konulan narhlar aşağıda açıklanmıştır:

Meyveler

Kiraz: Tazesinin yüz elli dirhemi bir akçeye, üç günden sonra iki yüz dirhemi bir akçeye, daha sonra iki yüz elli dirhemi bir akçeye ve her üç günden sonra yüz dirhem artırılarak en son iki okkası bir akçeye satılacak.

Yaş zerdali: Tazesinin iki yüz dirhemi bir akçeye, üç günden sonra üç yüz dirhemi bir akçeye, daha sonra geliş tarihine göre bu kıyas üzerinden narh verilecektir.

Yaş erik: Tazesinin iki yüz dirhemi bir akçeye, üç günden sonra beş yüz dirhemi, daha sonra altı yüz dirhemi bir akçeye oluncaya kadar bu şekilde artırılarak satılacaktır.

Gökbaşı armut: Narhı da bu şekilde olacaktır.

İnesi armudu: Tazesinin altı yüz dirhemi bir akçeye, beş günden sonra iki okkası bir akçeye, daha sonra bu kıyas üzere narh verilecektir.

Çerhallu armut: Tazesinin iki okkası bir akçeye, üç günden sonra bin dirhemi bir akçeye, üç buçuk okkası bir akçe oluncaya kadar bu şekilde artırılarak satılacak.

Urunkuş armut: Tazesinin iki yüz dirhemi bir akçe, üç günden sonra üç yüz dirhemi, bundan dört gün sonra bir okkası ve en sonunda da altı yüz dirhemi bir akçe olacaktır.

Zerdmuri armut: Tazesinin bir okkası bir akçeye, beş günden sonra altı yüz dirhemi bir akçeye, daha sonrası da bu kıyas üzere satılacaktır.

Merendi armut: Tazesinin üç yüz dirhemi bir akçeye, beş günden sonra beş yüz dirhemi bir akçeye, daha sonrasına da bu kıyas üzere narh verilecektir.

Bey armudu: Yükü seksen altı akçe olursa iki yüz elli dirhemi bir akçeye satılacak ve sonra bu kıyas üzere narh verilecektir.

Sultani armut: Tazesinin beş yüz dirhemi bir akçeye, beş günden sonra altı yüz dirhemi ve sonunda iki okkası bir akçeye satılacaktır.

Şekeri armut: Tazesinin üç yüz dirhemi, beş günden sonra beş yüz dirhemi ve sonunda altı yüz dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Türki armut: Tazesinin bin dirhemi sonra geliş tarihine göre bu kıyas üzere narh verilecektir.

Sabuni armut: Tazesinin bir okkası, sonra altı yüz dirhemi, nihayet iki okkası bir akçeye satılacaktır.

Yerbasmaz armut: Tazesinin üç yüz dirhemi, beş günden sonra altı yüz dirhemi, haftasından sonra iki okkası bir akçeye satılacaktır.

Karamuri armut: Tazesinin bir okkası bir akçeye, beş günden sonra beş yüz dirhemi bir akçeye ve sonunda altı yüz dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Bozdoğan armudu: Tazesinin bir okkası bir akçeye, üç günden sonra altı yüz dirhemi, sonra sekiz yüz dirhemi ve sonunda dört okkası bir akçeye satılacaktır.

Akşehir'in bedegâni elması: Bir deve yükü yüz akçeye olursa üç yüz elli dirhemi bir akçeye olacak ve sonra bu kıyas üzerine narh verilecektir. Akşehir'in ekşi elmasının bir okkası bir akçeye olacaktır. Öteden beri gelenek böyledir. Ama fazla ve noksan olursa narh da ona göre verilir.

Şehircani köyü elması: Bir katır yükü yetmiş akçeye olursa üç yüz dirhemi bir akçeye satılacaktır. Bir yükü altmış akçeye olursa üç yüz elli dirhemi bir akçeye satılıp sonra bu kıyas üzere narh verilecektir.

Gülâbi elması: Tazesini üç yüz dirhemi, üç günden sonra bir okkası ve sonunda altı yüz dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Miski elması: Bir yükü yüz akçeye olursa iki yüz elli dirhemi bir akçeye satılacak. Yükü yüz ona olursa iki yüz yirmi beş dirhemi, yükü yüz yirmiye olursa iki yüz dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Şeftali: Tazesini bir okkası, üç günden sonra altı yüz dirhemi, sonunda iki okkası bir akçeye satılacaktır.

Yalınarı: Yükü yirmi akçeye olursa altı yüz dirhemi, yirmi beş akçeye olursa beş yüz dirhemi, otuz akçeye olursa bir okkası bir akçe olacaktır. Yalı narının diğer bir çeşidinin bir okkası bir akçeye satılacaktır. Bundan eksik veya fazla olduğunda gelişine göre aynı kıyas üzere narh verilecektir.

Birgi narı: Yükü yüz kırk akçe olursa iki yüz seksen dirhemi bir akçeye satılacaktır. Yükü eksik veya fazla olursa narhı bu kıyas üzere artırılıp eksiltilecektir.

Aydınili üzümü alacası: Tazesinin iki yüz dirhemi, iki günden sonra üç yüz dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Şehir üzümü: Tazesini gelince Aydınili üzümünün bir okkası bir akçeye satılacak, sonra eksik veya fazlasına göre narh verilecektir.

Şehir Medrepolit üzümü: Tazesinin iki yüz dirhemi, üç günden sonra üç yüz dirhemi, haftasından sonra bir okkası ve sonra beş yüz ve altı yüz dirhemi ve daha ziyade olursa iki okkası bir akçeye satılır. Ama her zaman medrepolitden başka üzüm on gün geçtikten sonra her akçelik miktar başına iki yüz dirhem fazla olacak diye narh konulmuştur. Bu zikredilen narhların tümüne pazarcılar gönül hoşluğuyla razı olup aynı şekilde satmayı kabul ettiler.

Ulubat üzümü: Tazesinin üç yüz dirhemi, sonunda üç okkası bir akçe olacaktır. Medrepolit üzümünün son vaktinde yükü yetmiş akçe olursa üç yüz dirhemi bir akçeye, Ulubat üzümünün bir okkası da bir akçeye satılacaktır.

İncir: Tazesinin iki yüz dirhemi bir akçeye satılacaktır. Üç günden sonra bir okkası bir akçeye ve daha sonraki üç günü takiben altı yüz dirhemi ve daha sonraki üç gün için iki okkası bir akçeye satılacaktır. En sonunda ağırlık her üç günde iki yüz dirhem artacaktır.

Kızılıcak: Tazesinin iki yüz dirhemi bir akçeye, sonra iki okkası bir akçeye satılacaktır.

Güzelhisar portakalı: İki yüz seksen dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Midilli portakalı: Bir okkası bir akçeye satılacaktır.

Limon: Bir yükü yüz seksen akçe olursa iki yüz seksen dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Aşılama kestane: Kilesi on dört akçe olursa iki yüz elli dirhemi bir akçeye satılacaktır. Sair kestanenin kilesi sekiz akçe olursa bir okkası bir akçe olacaktır.

Zeytinler

Karaburun zeytini ve Çekeşde zeytini: İki yüz dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Yalı zeytini: Bir okkası bir akçeye satılacaktır.

Taze fındık: Yeşil kaplı olanının okkası bir akçeye, bu soyulduktan sonra olanının iki yüz dirhemi bir akçeye satılacaktır. Mevsimi geçtikten sonra yüz yirmi beş dirhemi bir akçe olacaktır.

Ceviz: Müddü seksen akçe olursa kilesi dört buçuğa satılacaktır.

Muşmula: Hamının kilesi önce beş akçeye, dört günden sonra dört buçuk akçeye, sonra dört akçeye satılacaktır. Aynı muşmulanın olgunu önce üç yüz dirhemi bir akçeye, üç günden sonra bir okkası bir akçeye, takip eden üç günden sonra altı yüz dirhemi bir akçeye, sonunda ise iki okkası bir akçeye satılacaktır.

Marul: Tazesinin sekiz tanesi bir akçeye, üç günden sonra on altı adedi, sonra yirmi dördü bir akçeye satılacaktır.

Bostanlar

Bostanlara ait eski kanun bilirkişilere ve şehir ileri gelenlerine sorulduğunda şöyle cevap verdiler: "Eski kanuna göre kavun, karpuz ve benzerleri pazar yerine getirildiğinde şehir halkından isteyenler alıp

faidalanırıldı. Şimdi dört-beş yıldır birçok pazarcı birleşip bağ ve bahçede yaptıkları zulüm gibi kavun, karpuz ve hıyar bostanlarını da alıp stok ederler. Bunları birkaç dükkânda istedikleri fiyata satarlar, kazancını ağalar ve adamları paylaşırlar. Her hususta birlik oldukları için de halk bu işten zarar görür, akçeleri pul yerine geçer.” diye şikâyet ettiler. Onun için: “Bundan böyle eski kanuna göre işlem yapılsın” denildi. Bu işin uygulanabilmesi için padişah tarafından emir gönderilmesi uygun olacaktır. Eski narhın uygulanması, halkın geçimini kolaylaştırıp padişah için de hayır dua edilmesine yol açacaktır. Bu zikredilen toprak ürünlerinin başında hıyar gelir.

Hıyar: “Eskiden tazesı dört tanesi bir akçeye olup haftasından sonra sekizi bir akçeye, ikinci hafta on altı tanesi, üçüncü hafta yirmi dördü bir akçeye, dördüncü hafta otuz iki tanesi bir akçeye satılırdı. Geldikçe taze taze satılırdı. Fakat şimdiki halde yirmisi, otuzu bir akçeye satılacağı zamanda pazarcılar stok edip azar azar satmak gayesiyle birisini, ikisini ve nihayet dördünü, beşini sararıp yenilemeyecek hale gelinceye kadar bekletip bir akçeye satarlar. Bunları kontrol etmekle görevli olan kimseler, satıcıların her birinden rüşvet alıp göz yumduklarından halk taze hıyar yüzü göremez oldu. Günlerce bekletilmiş, üzerlerine temiz olmayan sular saçılmış, buruşmuş hıyarları papağan gibi tekrar tekrar tezgâha koyarak satarlar. Bazen öyle olurdu ki fiyatı düşürmemek için stok ettikleri bir iki bin hıyarı çöpe atarlar, narhına göre satmazlar. Sair meyvelerde olan fahiş fiyat gibi bunda da insanları aldatırlar.” diye halk şikâyet edince hıyara dahi eski kanun üzere narh konulup: “Şartlarına uyulsun” denildi.

Ankara kavunu: Başlangıçta iki okkası bir akçeye, üç günden sonra üç okkası bir akçeye, altı günden sonra altı okkası bir akçeye ve daha sonra da sekiz okkası bir akçeye satılacaktır.

Karaca kavun: Tazesinin iki okkası bir akçeye, üç günden sonra üç okkası bir akçeye, altı günden sonra dört okkası bir akçeye ve daha sonraki günlerde de altı okkası bir akçeye satılacaktır.

Kaba kavun: Tazesinin üç okkası bir akçeye, altı günden sonra beş okkası bir akçeye, sonra sekiz okkası bir akçeye, nihayet on okkası bir akçeye satılacaktır.

Karpuz: Tazesinin dört okkası bir akçeye, iki günden sonra altı okkası bir akçeye, beş-altı günden sonra sekiz okkası bir akçeye satılacaktır.

Düvlek kavunu: Tazesinin üç okkası bir akçeye, üç günden sonra dört okkası, altı günden sonra beş okkası, on günden sonra yedi okkası bir akçeye satılacaktır.

Zikrolunan kavunun ve karpuzun tazesinin ve sonrasının narhı ne ise ona uyulacaktır. Olgunlaşmadan ham halde pazara gelmeyecek. Getiren olursa ilgililer tarafından cezalandırılacaktır. Kavun ve karpuzda eski kanun budur.

Halen bu bahsedilen narhın uygulanmadığı görüldü. Bozulmasının sebebi sorulunca yukarıda verilen cevaplar gibi satıcıların rüşvet karşılığında istedikleri

fiyatı uyguladıklarını, aldıkları rüşveti “eksik satarsınız” diye ceza bahanesiyle aldıklarını, parayı aldıktan sonra hiç kontrol yapmadıklarını birçok güvenilir kimse ifade ettiler. Sicillere bakılınca söylenenlerin doğru olduğu ve bozulmanın dört-beş yıldan beri devam ettiği anlaşılacak bu durum deftere işlenmiştir.

Sebzeler

Gök bakla: Tazesinin iki okkası bir akçeye, beş günden sonra iki buçuk okkası bir akçeye satılacaktır.

Aş kabağı: Üç gün narh olmayacak. Üç günden sonra üç okkası bir akçeye, haftasında dört okkası, ikinci haftada beş okkası, üçüncü haftada altı okkası, dördüncü haftada sekiz okkası bir akçeye satılacaktır.

Koruk: Kabağın sekiz okkası bir akçe olduğunda koruğun bin dirhemi bir akçeye satılacaktır. Tazesi üç güne kadar iki yüz dirhem, bir haftasında üç yüz dirhem, ikinci haftasında bir okka, üçüncü haftada altı yüz dirhem, dördüncü haftada sekiz yüz dirhem koruk bir akçeye satılacaktır. Koruk isteyene koruk, kabak isteyene kabak satacaklar, “koruğu kabakla satarız” demeyeceklerdir.

Patlıcan: Üç güne kadar on tanesi bir akçeye, haftasında yirmi dört tanesi, ikinci haftada kırk tanesi, üçüncü haftada altmış tanesi, dördüncü haftada seksen tanesi bir akçeye satılacaktır.

Havuç: Dört okkası bir akçeye satılacaktır.

Lahana: Tazesinin dört okkası bir akçeye, on günden sonra altı okkası, yirmi günden sonra sekiz okkası bir akçeye satılacaktır.

Eski kanun budur. Şimdi ise değiştirilmiştir. Değişikliğin sebebi ve zamanı yukarıda bahsedilen hususlardandır.

Ama sebze satıcıları toplanıp: “Biz bundan böyle eski narh üzere satmaya razıyız. Biz buna uyalım. Ancak eskiden kabak, koruk ve havuç gibileri biz satardık. Dört-beş yıldan beri pazarcılar da bizimle beraber satmaya başladılar. Bu sebepten aldıklarımızı iki katına alır ve mecburen pahalıya satarız.” dediler. Bunun üzerine bu ürünlerin eskiden olduğu gibi yalnızca sebzeçiler tarafından satılması istendi.

Tatlılar

Toplantıda hazır bulunan helvacılar ve bilirkişileri şöyle dediler: “Eskiden karma bademî helvanın okkasını yedi akçeye ve diğer helvaların okkasını altı akçeye ve ev helvasının okkasını dükkâncılar dört buçuğa, seyyar satıcılar dört akçeye, üzüm helvasının okkasını üç buçuğa ve dışarıdan getirenler üç akçeye satarlardı. Bunun üzerine yapılan kontrollerde bu narha uyulmadığı görüldü. Değişikliğin sebebi ve zamanı yukarıda belirtildiği gibidir. Tekrar eski narha dönüldü.

Paludeciler: “Üzümün batmanını on beş akçeye aldıklarında bir okka badem, dört akçelik safran, altı akçelik nişasta, üç akçelik odun, iki akçelik çeşitli malzeme, dokuz akçelik susam yağı, bir akçe dükkân kirası ve beş akçe işçi masrafı olduğunda paludenin narhı iki yüz yirmi beş dirhemi bir akçe olurdu.” diyen bilirkişilerin söyledikleri araştırıldığında bunların

değiştirildiği görüldü. Nedeni yukarıda anlatıldığı şekildedir. Narh yine eskisi gibi bırakıldı.

Şerbet narhı: Üzüm üç yüz elli dirhem bir akçeye olursa, şerbetin beş yüz elli dirhemi bir akçeye olup üzümün bir okkası bir akçeye olursa şerbetin yedi yüz dirhemi bir akçe olurmuş. Bunun da değiştirildiği görüldü. Sebebi yukarıdakiler gibidir. Narhın eski şekliyle uygulanması istendi.

Bakkallar

Bakkallar, bilirkişiler ve şehrin ileri gelenleri meclise çağrılıp kapandan (tartı yerinden) alınan ve satılan malların narhları sorulunca: “Eski kanuna göre haftanın bir günü muhtesibin adamı şehirliden bazı güvenilir kimselerle tartı yerine gelip baldan, yağdan vesairenden her ne varsa % 10 kâr üzerine narh verir, bunu sicillere kaydettirir ve narha aykırı bir hareket bulunca suçuna göre ceza verirdi. Dört-beş yıldır bu kanuna riayet olunmayıp her bakkal dilediği gibi alıp satar. Sebebi yukarıda açıklandığı gibi rüşvet alıp susmaktr.” dediler. Şimdiki halde her mevsime göre % 10 kâr üzere narh konuldu ki bu hususlar aşağıda belirtilmiştir:

Süzmebal: Batmanı doksan akçeye olursa okkası beş buçuk akçeye, batmanı seksene olursa okkası beş akçeye ve yetmiş olursa dört akçeye satılacaktır.

Sadeyağ: Batmanı yüz otuz akçe olursa, okkası sekize, batmanı yüz yirmi akçe olursa yediye ve batmanı yüz akçeye olursa okkası altı buçuk akçeye satılacaktır.

Susam yağı: Batmanı atmış akçe olursa okkası dört akçeye, batmanı yetmiş akçe olursa dört buçuğa, batmanı elli akçeye olursa okkası üç buçuk akçeye satılacaktır.

Emirali kayısı: Batmanı yetmiş akçe olursa, okkası dört akçeye satılacaktır.

Garbi kayısı: Batmanı elli akçe olursa okkası üç buçuk akçeye satılacaktır.

Kızıl üzüm: Batmanı on sekiz akçe olursa üç yüz elli dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Kara üzüm: Batmanı on dört akçe olursa dört yüz elli dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Beylerce üzümü: Batmanı on beş akçe olursa dört yüz dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Şidye üzümü: Batmanı on beş akçe olursa dört yüz dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Kuru incir: En iyisinin üç yüz dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Amaskene eriği: Batmanı yirmi beş akçe olursa iki yüz elli dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Karaarslan eriği: Batmanı yirmi akçe olursa üç yüz dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Akşehir armudu: Yarım batmanı yirmi beş akçe olursa iki yüz elli dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Aydınili armudu: Batmanı on dört akçe olursa dört yüz elli dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Karaman zerdalisi: Batmanı otuz akçe olursa iki yüz elli dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Aydınili zerdalisi: Batmanı yirmi beş akçe olursa iki yüz elli dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Köfter: Batmanı yirmi sekiz akçe olursa iki yüz yirmi beş dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Pestil: Batmanı yirmi beş akçe olursa iki yüz elli dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Badem: Batmanı altmış akçe olursa okkası dört akçeye satılacaktır.

Fıstık (peste): Batmanı altmış akçe olursa yüz dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Pekmez: Batmanı yirmi beş akçe olursa iki yüz elli dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Ceviz içi: Batmanı kırk üç akçe olursa okkası üç akçeye satılacaktır.

Ağda (macun): Tazesinin iki yüz dirhemi bir akçe olursa iki yüz elli dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Nişasta ve Keş: Okkası daima bir akçeye satılacaktır.

Leblebi: Dışarıdan getiren bir okka elli dirhemini bir akçeye, dükkâncılar bir okkasını bir akçeye satılacaktır.

Sofya ve Karaman peyniri: Kantarı doksan akçe olursa yüz elli dirhemi bir akçeye satacağıdır.

Eşme peyniri: İki yüz elli dirhemi bir akçeye satılacaktır.

Midilli peyniri: Okkası iki akçeye satılacaktır.

Lor peyniri: Okkası iki akçeye satılacaktır.

Teleme peyniri: Tazesinin üç yüz dirhemi bir akçeye satılacaktır. Geliş tarihine göre ağırlığı artırılacaktır.

Etler ve Yumurtalar

Tavukçular ve şehrin ileri gelenleri çağrılıp eski kanunları sorulduğunda: “İstanbul’da çiğ tavuğun yüz dirhemi bir akçe olursa Bursa’da doksan dirhemi bir akçe olacak, kısaca aralarında on dirhem fark bulunacaktır.” şeklinde cevap verdiler. Kadı defterlerine dahi bakılıp seksen dirhemi bir akçeye satıldığı görüldü. Bundan böyle bu şekilde satılması kararlaştırıldı. Tavukçular önce buna razı olsalar da sonra: “Biz bu narh üzere satmayız” diyerek itiraz etmeleri üzerine: “Eskiden bu narhla satardınız. Bugün ne oldu da vazgeçtiniz?” denilince: “Çoğumuz bir araya gelip işbölümü yaparak bir kısmımız satın alır, bir kısmımız temizler ve belediye memurlarına iki günde bir yedi akçe vererek istediğimiz gibi satardık.” dediler. Ömer bin Mehmet ve Hasan bin Hüseyin ve Çakır bin Abdullah adındaki tavukçuların dört-beş yıldan beri rüşvet verdiklerini itiraf etmelerinden dolayı bu işteki düzensizliğin ve değişikliğin sebebi ve zamanı anlaşıldı. Şimdi tavuk narhı koyun etiyle kıyaslanarak: “Koyun etinin iki yüz dirhemi bir akçe olursa, tavuk etinin yetmiş dirhemi bir akçe olacaktır. Koyun etinin iki yüz elli dirhemi bir akçe olursa, seksen dirhem tavuk eti bir akçe olacaktır. Üç yüz dirhemi bir akçe olursa, o zaman

doksan dirhem tavuk eti bir akçe olacak” diye narh tayin olundu.

Yumurta: Kışın on tanesi bir akçeye, ilkbaharda on dördü bir akçeye, Ağustos’ta on altısı bir akçeye satılmış. Sonra bozulmuş. Bozulma sebebi ve zamanı yukarıda açıkladığı gibidir. Eski narhın uygulanmasına karar verildi.

Balıkçılar

Balıkçılar, bilirkişileri ve şehir halkı çağrılıp eski narh uygulaması sorulduğunda: “Geçmişte bir yük balığa iki akçe vergi verdikten sonra koyun eti narhı iki yüz elli dirhem bir akçe olduğunda sazan balığının bir okkası bir akçeye, yayın balığının beş yüz dirhemi, turna balığının altı yüz dirhemi, İznik’in akbalığının okkası bir akçe satılırdı.” şeklinde cevap verdiler. Bundan böyle narhın bu şekilde uygulanmasına karar verildi. Fakat bugüne kadar buna uyulmamıştır. Narha uyulmamasının sebebi; dört-beş yıldır balığın her yüküne iki akçe vergiden başka on beş akçe daha alınmasıymış. “Bundan böyle yalnız iki akçelik vergiyi verin, diğerini vermeyin. Eski narh üzere satın.” denildiğinde önce buna razı olmalarına rağmen sonradan kabul etmeyip yine eksik satmaya başladılar.

Yemekler

Aşçılar, bilirkişiler ve şehrin ileri gelenleri çağrılıp yemeklerin durumu sorulduğunda: “Eskiden etin iki yüz elli dirhemi bir akçe olursa;

Yahni: Çiğ etin yarısı ve çorbayla olursa narh miktarının dörtte biri bir akçe olurdu.

Tava büryan: Okkası üç buçuk akçeye satılırdı.

Asma koyun büryanı: Okkası dört akçe olurdu.

Köfte kebabı: Soğan hariç doksan dirhemi bir akçeye satılırdı.

Kemikli tandır kebabı: Yüz yirmi beş dirhemi bir akçeye satılırdı.

Şiş kebabı: Yüz on iki buçuk dirhem olurdu.” dediler. Yapılan kontrollerde bunların hepsinin bozulduğu görüldü. Değişikliğin sebebi ve zamanı yukarıda anlatıldığı üzeredir. Bu konuda padişah emri gelirse eski narh uygulanacaktır.

Börekler

Börekçilerin bilirkişilerinden eski narh sorulduğunda: “Geçmişte koyun etinin iki yüz elli dirhemi bir akçe olduğu zaman bir akçelik böreğe yetmiş dirhem et ve on dirhem soğan ve yüz dirhem hamur olmak üzere toplam yüz seksen dirhemden meydana gelirdi. Bir kile un hamuruna bir okka saf yağ ve bir akçelik biber konurdu.” dediler. Sonra bozulmuştur. Sebebi ve zamanı yukarıdaki gibidir. Eski narhın uygulanmasına karar verildi.

Başçılar

Bilirkişilerle çağrılıp: “Eski kanun var mıdır ve nasıldır?” diye sorulduğunda: Bugüne kadar başlara narh verilmediği ortaya çıktı. Bu durumda bilirkişiler ve halktan güvenilir kimseler bir araya gelip narh verilmesi istendi. Aşağıda açıklandığı üzere narh verildi:

Başların Çeşnişi

Yüz tanesi paçasıyla olmak üzere her gün yaklaşık altı yüz tane baş alınıp kırkar akçeden toplam iki yüz kırk akçe, bunların satıldığı dükkânlara günde iki yüz iki akçe kira, on altı yük odun ücreti doksan altı akçe, işçilere yemek parası iki yüz kırk akçe, ekmek parası seksen akçe, tuz ve sirke gideri on altı akçe ve otuz üç akçe de serçine verildiğinde bütün dükkânlarda toplam günlük gider dokuz yüz yedi akçe olur. Satılırken dört paça ekmeğiyle bir akçeye, bir baş da, sirke ve ekmeğiyle bir akçeye satıldığı takdirde bin iki yüz akçe elde edilerek on altı başçı bir günde iki yüz doksan üç akçe kâr etmiştir. Etin iki yüz dirhemi bir akçe olursa dört ay bu narhla işlem yapılırdı. Dört ay yüz adet başı ve dört yüz paçayı yirmi beş akçeye alırlarmış. Bu tarihte bir başın sirkesi, yağı, tiridi ve bir pulluk ekmeğiyle altı pula, dört ay yüz adet başı paçasıyla on altı akçeye alırlarmış. Böylece ekmeğin tiridiyle beş pula ve dört paçanın her mevsimde ekmeğiyle bir akçeye satılması kararlaştırıldı.

Dokumalar

Kadife, kemha, tafta ve diğer kumaşların kanunları bilirkişilere sorulunca eskiden kadifenin tarifi konusunda dediler ki:

Kadife: Bağına beş okka lök ve havın her dirhemine üç dirhem lök verirlerdi. Dört yıl kadar oluyor ki, bağına üç okka ve havın dirhemine bir buçuk, nihayet iki dirhem lök vermelerinden dolayı renk bozulup kötüleşince çivide çekenler buna çerde adını verdiler. Fakat eskiden çerde denilen bu değildi. Çerde, kadifenin atkısına beş okka lök ve havın dirhemine üç dirhem lökü tam olarak verdikten sonra çividi ezip, süzüp suyuna çekmeye derlerdi. Bunun sonucunda kırmızı renk olurdu. Şu anda lök yarıya indirilip hemen ezilmiş çivide çekildiğinde kırmızı ile menekşe moru arasında alelade bir renk elde edilir oldu. Bunun sebebi kadifecilerden sorulduğunda: “Biz lökü eski âdet üzere veririz, problem boyacılardadır.” deyince boyacılar çağrılıp işin aslı sorulduğunda: “Haşa biz böyle yapmayız. Olay bilirkişilerin söylediği gibidir. Siz nasıl dersenez biz öyle boyarız. Hatta kızıl boyayı löke siz karıştırtıyorsunuz” diye yüzlerine karşı şahitlik ettiler. Bilirkişiler kızıl boyanın okkası iki akçeye, lökün okkası doksana yüze, bu sahtekârlık değil midir?” dediklerinde hepsi şahitlik edip: “Sahtekarlıktır.” dediler. “Mademki sahtekârlık neden önlenmez?” denilince kadifeciler: “Geçmişte lökün okkası yirmi beş, otuz akçe idi. Eski âdet üzere lök kullanırdık. Epey zamandır üç-dört kişi şehre gidip ne kadar lök gelirse kimseye aldırılmayıp fiyatını artırmak suretiyle hepsini kendileri alıp stok etmektedirler. Esnafa azar azar ve yüksek fiyatlara satmalarından dolayı lökü yerli yerinde kullanamıyorduk. Bundan dolayı lök alan lökçülere bir-iki defa yasak getirildiyse de mümkün olmadı” diye şahitlik ettiler. Kadifenin güzelliğinin bozulmasının sebebi sorulunca buna da: “Hamcılar tayfası vardır. Her kumaşın çözgü ve atkı tellerini bunlar işlerler. Tartı yerinden ibrişim aldıklarında bir miktar pahalısını alırlar ki buna tilan ve kenar derler. Esnaf bunu kullanacağı zaman iyiye kötüyü karıştırıp bazılarını atkı, çözgü ve hav yapmaktadırlar.”

dediler. Diğer maddelerde olduğu gibi narhın bozulma sebebi bunda da aynıdır.

İpek: “İpeğin pahalısı çok ince olur, tez pişer, rengi de çabuk alır. Kötüsü ise kalın olur, geç pişer, rengi incesi kadar kabul etmez. Renkte bozukluk olunca güzellik kalmaz.” deyince bu da yasaklandı. “Bundan böyle ipek ipliklerin iyisi kötüsü birbirine karıştırılmasın.” denildi. Güzelliğinin bozulmasının bir başka sebebi de, geçmişte hamcılar havı işletirken dolapçılara her teli büktürürlermiş. Böyle olunca renkleri eşit olup güzelleşirmiş. Masrafı azaltmak için birkaç yıldır telin birisini büktürüp birisini büktürmez olmuşlar. Bu yüzden bükülmeyen teller çabuk bozulduğundan sağlamlık da kalmamış. Eski narhın uygulanmasına karar verildi. Narhın uygulanmamasının sebebi ve zamanı yukarıda belirtildiği üzere dir.

Sırmalı kadife: Sırmalı kadifenin telinden sorulunca: “Eski zamanda sırmalı kadifenin kırk beş ve elli teli bir dirhem olup kumaşı dayanıklı, parlak ve gösterişli olurdu. Yaklaşık beş-altı yıldır yavaş yavaş telin altmış, yetmiş bir dirhem ve sonunda yüz tel bir dirhem olduğundan kumaşta dayanıklılık ve güzellik bulunmaz oldu. Bundan başka geçmişte yüz dirhem gümüşe bir miskal has Frengi flori altını katılırdı. Şimdi ayarı düşük altından yarım miskal, nihayet bir dirhem altın katarlar. Bundan ötürü sırmalı kadifede eskisi gibi sağlamlık ve güzellik kalmadı.” dediler. Bunun üzerine bu konuda da eski kanun geçerli olsun denildi. Narhın uygulanmamasının sebebi ve zamanı yukarıda belirtildiği şekildedir.

Dolabî kemha ve tabrehi tek renk kemhalar: Bunlardan sorulduğunda: “Eski kanuna göre bunların çözgüsü yedi bin tel olurdu. Dört-beş yıldır içinden bin telini çıkarıp altı bin telle işlenir oldu. Teller eksilince eni de ister istemez daraldı.” denilince sebebi anlaşılmış oldu. “Bundan böyle eski kanun gereği yedi bin telden yapılsın ve eni de yerinde olsun” denildi.

Gülistanî kemha: Bundan sorulunca: Gülistanî kemhanın geçmişte çözgüsü yedi bin tel olup sonradan bin yüz elli tel işlenerek toplamı sekiz bin yüz elli tel olurdu. Yirmi beş yıldır bunun da bin teli eksiltiştir. Bazı kimseler evvelki gibi düzgün olarak yaparlar. Birçoğu eksik işlemektedirler. Ama halk bundan zarar görmez. Çünkü ucuz yollu olduğundan değerinde alınıp satılır.” denildi. Halk teli eksik olan ucuz ipekliyi kullandığı için aynı şekilde bırakıldı. Fakat mevcut durum bilinmesine ve deftere bu şekilde kaydedilmesine rağmen muhtesibin adamları gülistancılardan: “Dokuduğunuz ipekli eksiktir” diye sürekli ceza almaktadırlar.

Vale: Bu kumaş cinsinin eski kanunu sorulunca: “Eski günlerde valenin çözgüsü bin altı yüz tel olup atkısı eğrilmiş olurmuş. Zikrolunan tarihten beri kimisi çözgüden iki yüz tel, kimisi üç yüz, dört yüz tel ve bazısı altı yüz tel, bazısı da gelişi güzel sekiz yüz tel çıkarıp sekiz yüz telle işleyip atkısını da çoğu tabsız işler.” dediler. Bunun üzerine muhtesibe: “Vale ve tafta hakkında birçok emir gelip teli tamam, potu tablı ve eni yerinde olsun denilmişti. Niçin kontrol etmezsin?” diye sorulduğunda: “Ben yeni geldim haberim yok.” dedi. Böylece suç valecilerin üzerine kaldı.

Onlar da: “Bizim eksik işlememiz bunların yüzündendir. Bunlara her birimiz daima rüşvet veririz, eksik işleriz. Bunlar da görürler aldırılmazlar.” dediklerinde muhtesip: “Bu şahitler düzmedir, yalan söylerler diye” yalanladı. Tahminen halktan beş-altı yüz kadar kişi muhtesibin yüzüne karşı: “Şehirde binden ziyade eksik tezgâh vardır. Topundan rüşvet alırsınız aldırış etmezsiniz, niye inkâr edersiniz?” deyince muhtesip suçlamaları kabul ederek: “Ben de geldim, böyle buldum. Yoksa beylik akçeyi benim nereden vermem gerekir?” dedi.

Müferrak vâle: “Bu da sade vâle gibi çözüğü bin altı yüz ve atkısı tablı ve telinin altını çok olurdu. Birkaç yıldır çözüğü ve eni eksik ve teli kötü ve kırmızısı löklerle boyanmayıp kızılboya ile boyanmış. Bundan böyle eski âdete göre olsun” denildi. Bundaki değişikliğin sebebi ve zamanı yukarıda belirtildiği gibidir.

Musannaf vâle: Evvelden iki bin iki yüz tel olup eni diğer vâlelerden dörtte bir eksik olurmuş. Eski halinde bırakıldı.

Çifte tafta: Bunun çözüğü bin sekiz yüz çifte tel olup eni de beş çeyrek gireh olurdu. Taftanın yüzüne pürüzü gitsin diye el ayası ile zamk sürülürdü. Şimdi bunun da çözüğünden kimi iki yüz, kimi üç yüz ve kimi de dört yüz tel çıkartıp tel noksanlığından ötürü seyrelince ister istemez sağlam görünsün diye zamk suyuna tuz katıp sürerlerdi. Sebebi ve zamanı yukarıda belirtildiği gibidir. “Kontrol edilir ve uygulanırsa eskisi üzere olsun” denildi.

Dühezâri tafta: Taftanın bir çeşidine dühezâri derler. Eskiden çözüğü iki bin tel ve eni beş çeyrek ve gireh idi. Yapılan kontrollerde: “Kiminin iki yüz ve kiminin üç yüz teli eksik bulunup bundan böyle eskisi gibi olsun denildi. Bozukluğun sebebi ve zamanı yukarıda anlatılmıştır.

Yekta tafta: Bir çeşidine de yekta tafta derler. Geçmişte çözüğü bin altı yüz tel olurdu. O tarihten beri değişmiş ve bozulmuştur. Halen ilk kanun üzere bırakıldı. Uygulanıp bakılırsa.

Atlas-ı şehri: Eski günlerde çözüğü dört bin iki yüz tel, eni yarım arşın girehten biraz fazla olurdu. Sonra Fatih Sultan Mehmet zamanında altı ve yedi yüz telini çıkarmışlar. Bugün teftiş olduğunda üç bin telden eksik bulunup üç bin beş yüz tel ve eni yarım arşın gireh olması kararlaştırıldı. Uygulanırsa.

Sultanî kırmızı: Çözüğü önce iki bin iki yüz tel olup rengi lök kırmızısı olurmuş. Yapılan kontrollerde çözüğü bin altı yüz tel ve rengi de bozuk bulundu. Sebebi ve zamanı yukarıda açıklandığı üzeredir. Eskisi gibi olmasına karar verildi.

Meton: Çözüğü eskiden üç bin altı yüz tel ve eni yarım arşın bir çeyrek olurmuş. Yapılan kontrollerde altı yüz ve bazen bin tel eksik bulunup eski âdet üzere olması kararlaştırıldı. Bozukluğun sebebi diğerlerinde olduğu gibidir.

Bürüncükün: Çözüğü bin sekiz yüz tel olup atkısı ve çözüğü çok eğrilmemiş olurdu. Teftiş edilince iki yüz tel eksik bulunup ve atkısı eğrilmemiş olduğu görüldü. Eski

kanuna göre yapılmasına karar verildi. Bunun da sebebi yukarıdakiler gibidir.

Mezkepçiler: Mezkepçiler ve bilirkişiler çağrılarak kanun sorulunca eskiden mezkebin çözgüsü sekiz yüz tel olduğu anlaşıldı. Bugün iki yüz elli tel eksik bulunup bundan sonra tam işlensin denildi. Bozulmanın sebebi ve zamanı aynıdır.

Giyecekler

Terziler ve bilirkişileri meclise çağrılıp giyeceklerle ilişkin kanunları sorulduğunda:

Pazarcı kaftanları: Boyu bir arşın bir çeyrek olunca eteği iki arşın yarım çeyrek olacak ve beli çeyrek ve gireh olacak. Yen ağzı üç girehden fazla ve uzunluğu bir arşından gireh eksik olacak. Yaka uzunluğu yarım arşından gireh eksik ve eni yarım çeyrek kadar olacak. Düğmeleri boydan boya bir çeşit, astarı da bir nevi olacak. Arka eteğiyle ön eteği bir olacak. Her kaftanın yüzü teyel dikilecek ve eteği kuşaklı olacak. Kaftanın boyu bir arşın bir çeyrek olunca, eteği iki arşından bir çeyrek eksik, beli buçuk arşın, koltuğu yarım arşın ve yen ağzı üç girehten biraz fazla olacak. Yen uzunluğu bir arşından çeyrek eksik olacak. Yaka uzunluğu yarım arşından çeyrek eksik ve eni yarım çeyrekten eksik olacak. Kaftanın boyu bir arşın olunca, eteği iki arşın, beli yarım arşından çeyrek eksik, koltuğu çeyrekten gireh eksik ve yen ağzı üç gireh olacak.

Çuha kuşak kaftanı: Boyu bir arşın bir çeyrek olunca, eteği iki arşın olacak. Beli çeyrek ve koltuğu üç çeyrek olacak. Yeni, bir arşından yarım çeyrek eksik ve yen ağzı üç gireh olacak.

Çuha narhlarından sorulunca, çuhacılar şöyle karşılık verdiler: “Kırk elli çeşit çuha var. Hangi birisine narh verilsin” dediklerinde: “Deftere böyle yazalım mı?” denildi. “Yazın.” dediler. Pazar terzilerinin diktikleri kaftanların boyları ve etekleri, eski kanuna uygun bulunmadı. Sebebi ve zamanı yukarıda belirtildiği üzeredir. Ama bu terziler: “Geçmişte Karaman ve Hamidili bezlerinin hamı yedi buçuk arşın ve yıkanmış yedi arşın olurdu. Üç-dört yıldır gelen bezler asla tam olmayıp, tümü eksiktir. Bu yüzden kaftan kısa olup tam olmaz. Eski âdet üzere kaftan biçip dikmeye yetmez.” diye şikâyet ettiler.

Kürkler

Kürkçüler ve bilirkişileri meclise çağrılıp kürke ait kanun sorulunca;

Samur, ağaç sansarı ve sansar postu: Her bedeni kırk taneden olurdu.

Vaşak postu: On sekizinden bir defa (kanat) olup bir defadan üç beden, bir sırt, bir ön kısım, bir paça olurdu.

Tilki postu: “Kırkından bir beden olurdu. Tüyü alınmamış taze postun uzunluğu üç çeyrek olup üst başı yarım arşın ve eteği yarım arşın ve bir çeyrek olurdu.” dediler.

Yapılan kontrollerde uzunluğundan üç çeyreği ve eteğinden gireh eksik ve samur bedeni yirmi sekiz

taneden bulundu. Bundan böyle tamam olsun denildi. Ama kürkçüler: “Bundan evvel her ne cins post gelirse esnafımızdan başka kimse almazdı. Beş-altı yıldır pazarcı ve aktar gibi başka esnaf da almaya başladılar. Halimiz arz olunsun.” diye şikâyette bulunmaları üzerine şikâyetleri deftere kaydedildi.

Bez, çul ve peştemallar

Gügülcülerin eskiden kanunu yokmuş. Gerçekten bezlerin enlerinde karışıklık olduğundan narh koymak mümkün görülmedi. Ama hesapta % 10 kârla satılın denildi.

Çulcular çağrılıp beledîcins çulun narhı soruşturulunca: “Geçmişte beledînin çözgüsü bin altı yüz tel, uzunluğu üç arşın bir çeyrek ve eni yarım arşın ve bir çeyrek olurdu.” Dediler. Yapılan kontrollerde çözgüsünden üç yüz tel ve eninden gireh eksik bulundu. Sebebi ve zamanı diğerlerinde olduğu gibidir. “Bundan böyle teli ve eni tamam olsun” denildi.

Karabugra futa: Peştemalin atkısı yirmi iki çile, her çilesi seksen tel ve boyası çivit boyası olup uzunluğu bir buçuk arşın yarım çeyrek, eni bir arşın ve bir çeyrek olurdu.” dediler. Halen yapılan teftişte uzunluğundan altı çile ve eninden de eksik olduğu görüldü. Ayrıca boyası da çivit kara boya ile boyanmış bulundu. Bozukluğun sebebi sorulunca: “Başka yerlerden gelen futalar bu şekilde olduğundan biz de böyle yaptık.” dediler. Ama gerçek sebep yukarıda belirtildiği gibidir.

Karyağdı, Gülistanî ve Zerdüzi peştemal: Çözgüleri eskiden on altı, on yedi çile olup teftiş sırasında iki çile eksik bulunup sebebi sorulunca, dışarıdan gelen peştemaller eksik çileli olarak satılmasını gösterdiler. Ama asıl sebebi yukarıda geçtiği gibidir. Şikâyet ederek: “Dışarıdan gelip satılan peştemaller eksik iplikten yapılmıştır. Ayrıca eskiden dışarıdan gelen bütün iplikler bizim esnafımız tarafından pazara getirenden satın alırlardı. Şimdi iplik pazarındaki dükkân sahipleri ipliği biz varmadan alıp bize bırakmıyorlar. Biz de mecburen dükkân sahiplerine % 20 veya daha fazla kâr vererek alırız. Bu durumumuzu yetkililere arz edin” dedikleri için bu konu deftere yazıldı. Hamamcılar da bu peştemallerin en ve boylarının kısa olmasından şikâyet edip: “İnsanların bellerini tamamen örtmeyip avret mahallerini gösterir” dediler.

Ayakkabılar

Çizmeler: Çizmeciler, bilirkişiler ve şehrin ileri gelenleri toplanarak çizme ve ayakkabıların durumu araştırıldığında eskiden bir narh tayin edilmediği anlaşıldı. Şimdi ittifakla aşağıdaki şekilde narh konuldu: Yirmi iki akçeye alınan kırmızı sahtiyandan yapılmış olan konçlu, sağrı derisinden, üç sıra çivili, ince bez astarlı ve sık dikilmiş çizme otuz akçeye, on altı akçelik sahtiyandan yapılmış olan çizme yirmi dört akçeye, on iki akçelik sahtiyandan yapılmış çizme yukarıdaki gibi yapılırsa yirmi iki akçeye satılacaktır. Sahtiyandan yapılmış olan iç edik on dört, daha iyisi on beş akçeye satılacaktır. Eğer tablalı olursa iki akçe fazlasına satılacaktır.

Şirvanî sahtiyan ayakkabı: Bu ayakkabının derisi sağrı, astarı sahtiyan, ökçesi sağrı gönü, ökçesi ve burnu nalçalı olacaktır. Ayakkabı büyük olursa yirmi bir, ortadan büyük olursa on sekiz, orta olursa on beşe akçe olacaktır.

Mutlak başmak: Sağrı gönden, üç sıra çivili, sahtiyan astarlı, sağrı ökçe, ortadan büyük ayakkabı on sekiz, orta ayakkabı on beş akçedir.

Sağrı ayakkabı: Ortadan büyük ayakkabı yukarıdaki vasıflarda olursa otuz iki, orta ayakkabı yirmi altı akçeye satılacaktır.

Meşini beş akçe olan iç edik yedi akçeye satılacaktır.

Sağrı şirvanî ayakkabı: Meşinden yapılırsa büyük ayakkabı yirmi yedi, orta ayakkabı yirmi iki akçe olacaktır. Derinin karın bölgesi gön yerine çizmeye ve ayakkabıya dikilmeyecek, sadece iç ediğe tabla olarak kullanılacaktır.

Yeniçeri pabucu: Susığırı gönünden, sahtiyan meşini alınlı ve astarlı olan büyük ayakkabı on yedi ve orta ayakkabı on dört akçeye olacaktır. Ayakkabı karasığır derisinden üç sıra çivili olursa on altı akçeye satılacaktır. Frengi sığırın derisinden yapılan ayakkabı sağrı gön astarlı ve alınlı olursa büyüğü on beş, ortası on dört akçe olacaktır. Frengi karasığır derisinden yapılan ayakkabı sağrı gön astarlı ve çivili olursa ortadan büyüğü on bir ve orta ayakkabı dokuz akçe olacaktır.

Deste pabucu: Ortadan büyük olursa on bir, battal boy olursa yirmi, büyük ayakkabı olursa on beş, küçük ayakkabı sekiz ve kadın ayakkabısı yedi akçe olacaktır. Frengi karasığır gönünün boyun ve sırt kısmından astarlı ve alınlı ayakkabılar yedi akçeye; Frengi kulaklı astarlı ve alınlı büyük ayakkabı yedi akçeye; sağrı gönden yapılanların büyüğü on iki, orta ayakkabı sekiz, küçük ayakkabı altı akçeye; meşin küçük ayakkabı beş, ikinci kalitesi dört akçeye satılacaktır.

Fermude kaftan: Resmi kaftan dikicileri çağrılıp eski narhları sorulduğunda: “Muhtesip değişikliği sırasında İstanbul’dan narhla ilgili bir hüküm gelmiştir” dediklerinde: “Bu hüküm istendi, fakat bulunamadı. Galiba eski muhtesip alıp gitmiştir” dediler. Eski terziler de gerçeği bilmediklerinden eski kanun anlaşılmayıp durumun arzı için deftere yazıldı.

Muytaplar (Kıl dokuyucular)

Muytaplar: Muytaplar ve bilirkişiler toplanıp eski kanunları sorulduğunda: “Eskiden çulun boyu on iki karış olurdu.” dediler. Bugünkü kontrollerde sekiz-dokuz karış bulundu. Bundan sonra uzunluğu on iki karış olması kararlaştırıldı. Eni sekiz karış siyah kıldan ve sık dokunmuş olan çul otuz iki akçeye satılacaktır. Uzunluğu on bir karış yani arşında iki arşından çeyrek eksik ve eni bir buçuk arşın olan çulun narhı yirmi sekiz akçedir.

Siyah torba: Uzunluğu ve eni üçer karış olup eğirme bağla olursa narhı beş akçe olacaktır.

Boz torba: Uzunluğu ve eni üçer karış olup eğirme bağla olursa dört akçe olacaktır.

Merkep torbası: Uzunluğu ve eni iki buçuk karış olan üç akçeye satılacaktır.

Harar: Bursa müddü ile bir müdden fazla alan, ağzı kulaklı ve bağlanabilen hararın narhı on sekiz akçedir.

Seyishane çuvalı: Yakasız, uzunluğu on bir karış, eni sekiz karıştan fazla ve siyah olan seyishane çuvalının narhı yirmi beş akçedir.

Dar arka kolan: Bunun normali beş akçe, iyisi altı akçe olacak, işçiliği fazla olursa fiyatı da artacaktır.

Pâbend (Köstek): On kat bükülmüş ipten yapılmışsa iyisi üç akçeye satılacaktır.

Saraçlar

Saraçların narhı şimdiye kadar belirlenmemiştir. Şimdi bilirkişilerin oy birliği ile iki kat dikilmiş yular sekiz akçe, başlığı iki kat olan yular altı akçe ve bir kat olan yular beş akçe, ikinci kalitesi dört akçe olarak narh konulmuştur.

Sağrı şakaklı at dizgini: Damak gemli olursa otuz sekiz, Balıkesir'den gelen büyük gem sekiz, ikinci kalitesi de yedi akçe olacaktır. Eskiden Bulgari ve sağrı olan dizginlerin astarı da Bulgari olurmuş. Dört-beş yıldan beri gönden yapmaya başlamışlar. Bu durum yasaklanıp tekrar Bulgari'den yapılması istenmiştir.

Nalbantlar: Nalbantlar yirmi beş yıldan beri bir atı altı, katırı beş, merkebi de dört veya üç akçeye nallararmış. Araştırılınca kanunlarının bu şekilde olduğu görüldü. Bu kanuna göre hayvanların ayağı sakatlınsa hayvan iyileşinceye kadar bakımını nalbant yapar, yemini hayvan sahibi vermiş. Bu hususlar yeni narh olarak da kabul edildi.

Yeşil hayvan yemleri

Kasıl (yeşil hayvan yemi): Şehre getirilen hayvan yemleri taze iken her bağı bir okka ağırlığında olmak şartıyla on iki bağ bir akçeye, beş günden sonra on dört bağ bir akçeye, bundan üç gün sonra on altı bağ bir akçeye, on günden sonra tek fiyat uygulanıp yirmi dört bağ bir akçeye satılacaktır. Eskiden terazi getirilip bu yemlerin tartılması kanun imiş. Şimdi bu usul kaldırılmıştır. Sebebi yukarıda anlatıldığı gibidir.

Yonca: Yonca konusunda eski kanun, her bağı bir okka olmak üzere ilk biçim yonca otlu olduğu için yirmi dört bağ bir akçeye, ikinci ve sonraki biçimler de yirmi bağ bir akçeye satılması şeklinde imiş. Kadı defterlerinde aynı kayıtlar bulundu. Dört-beş senedir hileyle bir okka olan yonca bağını iki-üç bağ yapıp yirmi dört bağını bir akçeye satarlarmış. Ama ağırlık olarak on, on iki okka arasında olurmuş. Bu değişikliğin sebebi yoncacılar sorulunca şehir eskisine göre çok geliştiği için yoncanın daha çok kullanıldığını söylediler. Bunun üzerine şehir halkı da: "Şehir gelişmiştir, ama yoncalıklar da yaklaşık olarak evvelkinin on katı artmıştır. Bu bahaneniz geçerli değildir" şeklinde cevap verdiler. Bu durumda bilirkişiler tarafından ortalama şu şekilde narh konuldu: "Her bağı bir okka olmak üzere ilk biçim yoncanın yirmi bağ bir akçeye, ikinci biçimi on sekiz bağ bir akçeye satılacaktır." Yoncacılar bu şartları önce kabul edip bu narh üzerinden satmaya başladılar ise de sonra gelip: "Bu fiyata satamayız" dediklerinde: "Eskiden yirmi,

yirmi dört okkayı bir akçeye satarken şimdi daha azını aynı fiyata satmaya niye razı olmuyorsunuz? Kadı defterlerinde yazılı olan narh yalan mı?” denildiğinde: “Orada yazılanlar doğrudur. O kadar narh verilirdi, ama belediye memurları kontrolleri düzgün yapmayıp eksik satarsınız diyerek gün aşırı bir miktar akçemizi alarak bizim istediğimiz şekilde on, on iki okkayı bir akçeye satmamıza göz yumarlardı” dediler. Fakat bunların istekleri reddedilip en son belirlenen narhın geçerli olduğu kabul edildi.

Çul içeriği: İçeriği keçe olan ve ağırlığı bir buçuk okka olan yazgıyı işleyen dört buçuğa, esnaf da beş akçeye satacaktır.

Basma teyelti (eğer altı çulu): Bir okka olup pişmiş keçeden olursa üç akçeye satılacaktır.

Keresteler

Pedavra: Çatı örtüsü olarak kullanılan dilme tahtanın uzunluğu inşaat ustası zirâ ile iki zirâ olup üzerinde yirmi taneden fazla budak bulunmayacaktır. Beş tahta çıkacak ağaçtan beş, dört tahta çıkacak ağaçtan da dört tahta çıkmalıdır. Bunlar birbirine karıştırıp satılmamalıdır.

Bıçkı tahtası sekiz karış, saçak tahtası dokuz karış, perde tahtası on iki karış uzunluğunda olacaktır. Eskiden de böyle imiş, sonradan tamamen değiştirilmiş. Sebebi yukarıda anlatıldığı şekildedir. Yukarıda yazılan şekliyle narhı belirlenmiştir.

Hamallar: Hamallar nalsız at kullanmayıp dağ yükünün iki yükünden fazlasını hayvana yüklemeyeler. Eskiden katırla gelen odunun uzunluğu üç karış, deve ile gelenin altı karış olurdu. Dağdan nasıl yükletilirse şehre o halde gelirdi. Şimdi bölünüp kısa kesilmeye başlanmıştır. Bu usul yasaklanıp önceki kanuna uyulması kararlaştırıldı. Konu incelendiği zaman belediye memurlarının devecilerden rüşvet aldıkları tespit edildi.

Kuyumcular

Kuyumcular çağrılıp eski kanunları sorulunca bilirkişiler: “Ayar konusunda İstanbul’dan gelen emir gereğince işlenen gümüşün ayarı seksen olacaktır. Bundan eksik olmayacaktır.” dediklerinde bu şekilde narh konuldu. Yapılan işler incelendiğinde gümüş lehimli bakır düğmeler bulununca: “Bunları biz yapmadık, İstanbul kuyumcuları yapıp yolcular alıp Bursa’ya getirdiklerinde biz bunları yolculardan aldık” dediler. Kuyumcuların yarı yarıya işlenmiş kendi yaptıkları işler bulunup eritilip ayrıştırılarak ayarlar kontrol edildi. Eskiden kuyumcuların kafesinde altın ve gümüş satılmış. Kafeslerde sadece bu ikisi satılacaktır. Miskali altmış akçeden daha ucuz olan altını işleyerek satamayacaklardır. Eskiden böyleymiş. Bu usulün kontrol sırasında değiştirildiği görülmüştür. Bunun sebebi bilinmektedir. Ancak: “Narh eski kanun üzere olsun” denildi.

Bakırcılar

Kazancılar geçmişte eski kap kacağı kalaylayıp yeni diye satmayıp, yeni kap kacağı satarken demir olan kulplarını da bakır narhına satmazlardı. Satıklarını % 10 kârla

satarlardı. Bunun değiştirildiği görüldü. Eski kanunun uygulanmasına karar verilmiştir.

Takkeciler

Takkeciler çağrılıp eski kanunları sorulunca: “Altınlı Takkeye tafta kumaşına astar dikilirdi. Şehrin dışında Türklüğe giden kadınların takke astarı dülbent, şehirli kadınlarınkı de yekta tafta kumaşından olurdu. Dört akçelik keçeden yapılmış fesin kenarı teyellenirdi. Ak fese ince bez ve bayramî bezin eskisi dikilmezdi. Evli kadınların takkelerinin içine kullanılan bezler içeriden dikilirdi. Şimdi dikmeyip çirişle yapıştırılıyor.” şeklinde cevap verdiler. Bunun üzerine yapılan işler kontrol edilince bilirkişilerin dediği gibi hepsinin eski kanuna uygun olarak yapılmadıkları anlaşılmıştır. Bu değişikliğin sebebi ve zamanı yukarıda ifade edildiği gibidir. Eski kanunun uygulanmasına karar verilmiştir.

Pamuk atıcılar

Hallaçlar (yün ve pamuk atıcılar) eskiden yüz dirhem pamuğu yarım akçeye atarlarmış. Fermude kaftanın yüz dirhemi bir akçe olurmuş. Dükkân önünde satılan pamuğu % 10 kârla satarlarmış. Şimdi eski kanunun aynen uygulanmasına karar verildi.

Aktarlar

Şimdiye kadar aktarların narhı yoktu. Sadece satılmadan önce safranın yüz dirhemine beş dirhem susam yağı katılırmış. Bazı aktarlar daha ağır gelsin diye bu miktardan daha fazla yağ koyarlarmış. Bu yasaklanarak önceki uygulamanın aynı şekilde devam etmesi istendi.

Şeker kellesi en fazla üç kat kâğıda sarılarak satılması uygun görüldü. Şeker tozları kâğıda sarılarak kelle şeker diye satılmayacaktır. Ayrıca kâr oranı % 10’u geçmeyecektir.

Süt ve yoğurt

Süt: Sütçü ve yoğurtçular toplanıp narhları sorulduğunda: “Sütçüler süt mevsiminde şehre süt getirip mahalle mahalle dolaşıp şehir halkına ve yoğurtçulara başlangıçta altı yüz dirhemini, haftasında iki okkasını, ikinci haftada bin dirhemi, bundan sonrada dört okkasını bir akçeye satarlardı” dediler.

Koyun yoğurdu: Evvelâ bir okkalık çanağı bir akçeye, haftasında iki çanağı ve altı günden sonra üç çanağı bir akçeye satılacaktır.

Sığır yoğurdu: “İki büyük çömleği bir akçe olup her çömlek iki okka yoğurt alır.” dediler. Yapılan kontrollerde bu söylediklerinden eser kalmadığı görüldü. Değiştirilme sebebi ve zamanı yukarıdakiler gibidir. Eski narhın uygulanması kararlaştırıldı. Şehre süt getirenler de evvelki gibi mahalle mahalle gezip satacaklardır. Kimisini şehirli ve kimisini yoğurtçular alacaktır. Yoğurtçu dükkânı üç yerde olacaktır. Kimse şehir dışında sütçüleri karşılayarak süt almayacaktır.

Çilingirler

Çilingirler bulundurulup araştırma yapıldığında eski narhı uyguladıkları görüldüğünden olduğu gibi bırakıldı.

Yapı ustaları

İnşaat ustaları incelendiği zaman konu ile ilgili padişahın emri olduğu görüldü. Ustalara günlük on iki akçe ücret verilmesi emredilmiştir. Bu şekilde olması kararlaştırıldı. Yanlarında çalışan çıraklara olgunlaşınca kadar usta ücreti verilmeyecektir.

Kerpiççiler: Kerpiççiler çağrılıp narhları sorulduğunda; kuzusu (küçüğü) beş okka, anacı (büyüğü) sekiz okka olması gerektiği bildirildi. Kontrol sırasında bu usulün değiştirildiği görüldü. Sebebi ve zamanı yukarıdaki gibidir. Eski narhın geçerli olmasına karar verildi.

Mezarlıklar: Mezar kazıcılara sorulduğunda, erkek mezarı göğüs hizası, kadın mezarı omuz hizası derinliğinde olup sekiz akçeye kazıldığı anlaşıldı. Mezar yeri ücreti zenginlerden on beş, fakirlerden on ve sekiz akçe alınacaktır. Bundan fazla alınmayıp başkalarının taşını bir başkasına satmayacaklardır.

Tahıl pazarı: Tahıl pazarının durumunu teftiş etmek için belediye kethüdasının yanına güvenilir adamlar konulup pazarcıların tartılarını kontrol ettiği zaman her muzurda iki yüz kırk yedi dirhem eksik çıkmıştır. Üzerlerinde muhtesibin mührü ve damgası bulunduğu halde bir müddede bir kile seksen sekiz dirhem eksik olduğu görülmüştür. Tahıl pazarındaki halkın kileleri kontrol edildiğinde tam ayarında olduğu, hatta bazılarının da büyük olduğu görüldü. “Belediye görevlileri iki-üç günde bir kileleriniz eksiktir bahanesiyle bizden rüşvet alırlar” diyerek halk şikâyetinde bulunmuştur. Bundan başka eskiden bakla, nohut, böğrölce ve diğer hububatlar doğrudan tahıl pazarına gelip narhı ve ücreti ile esnaf satın alırdı. Esnaf da % 10 kâla bunları satardı. Dört-beş yıldan beri bostan ve meyveleri götürü alıp depolayıp satanlar bu cins hububatı dahi zahire satıcılarına aldırılmayıp kendileri alıp yine istedikleri zaman satarlarmış. Bu durum yasaklanıp hububatı ve diğerlerini kanunda gösterildiği gibi ilgili esnaf tarafından alınıp başkalarının alması yasaklanmıştır. Bunların uygulanması istendi.

Pirinççiler: Pirinççilerin eski kanuna göre belediye görevlileri güvenilir kişiler ile beraber her hafta pirincine göre % 10 narh verirlermiş. Dört-beş yıldan beri muhtesip bir miktar rüşvet alıp pirinççileri kontrol etmezmiş. Bunlar da pirinci dilediği fiyattan satarlarmış. Şimdi eski kanunun uygulanması istendi.

Debbağlar (Dericiler): Dericiler ve bilirkişileri çağrılıp eski kanunları sorulduğunda: “Eskiden gön, sahtiyan ve meşinin tabaklanması için gerekli olan işlemlerde kullanılan yağ, kerdeme otu ve diğer malzemeler eksiksiz olarak kullanılırdı. Dört-beş yıldan beri bu malzemeleri eksik kullandıklarından gön ve sahtiyan çabuk bozuluyor. Gön yağsız olduğu için sıcak günlerde kuruyup çatlıyor, ıslanınca da içine su alıyor. Bu durum halka zarar veriyor.” dediler. Bundan sonra eski kanunun uygulanması istendi. Koyun ve keçinin kesim yapılmadan beslenirken derisini dericilere satmaları kanuna uygun olmadığından yasaklanmıştır.

Sahtiyan: En iyisi kırmızı olanıdır. Bu sahtiyan çizgisiz ve düzgün olursa yirmi akçeye satılacaktır. Yeşil, kahverengi

ve diğ er yedi renkte olup yarası olmayanın iyisi on altı akçeye, ikinci kalitesi de on iki akçeye satılacaktır.

Azman meşinin ne rengi olursa olsun iyisi altı akçeye, orta kalitesi dört buçuk veya beş akçeye, düşük kalitelisi de dört akçeye satılacaktır. Kuyruklu koyunun birinci kalite meşini dört akçe, ikinci kalitesi üç akçe olacaktır.

Kara sığır inek derisi: Hamı on iki, işlenmiş i yirmi beş akçeye satılacaktır.

Kara sığır öküz derisi: Hamı doksan, işlenmiş i yüz otuz akçeye satılacaktır.

Bu narhların değı ştirildiğı görüldü. Bunun üzerine eski narhın uygulanmasına karar verildi.

Mumcular

Mumcular bilirkişileri ile çağırılıp eski narhları sorulunca: “Koyun etinin iki yüz elli dirhemi bir akçe olduğı zaman **ham yağ**ın batmanı otuz iki, otuz üç akçeye, **mumun** okkası üç buçuk akçeye, **sabunun** okkası üçten çeyrek eksik akçeye, **çerağ yağ**ının okkası üç akçeye, **ciğ er yağ**ının okkası iki buçuk akçeye ve **iş kembe yağ**ının okkası da iki akçeye satılırdı.” dediler. Kadı defterine bakıldığı zaman bilirkişilerin söyledikleriyle aynı olduğı görüldü. Fakat Hicrî 895 (Milâdî 1489) tarihinden bu yana her yıl ham yağın batmanı her sene dört-beş akçe artarak şu anda batmanı elli akçeye, mumun okkası beş akçeye, çerağ yağ ı dört buçuk akçeye, ciğ er yağ ı dört akçeye, iş kembe yağ ı üç buçuk akçeye satılarak önceki narh tamamen değı şmiştir. Eski narhın tekrar uygulanması istendiğinde mumcular ve sabuncular buna itiraz ederek: “Eski narh üzere satmayız. Çünkü kasaplar yağ ı eskisinden pahalıya satarlar” dediler. Bundan dolayı orta yol bulunarak narhları aşağıdaki şekilde belirlendi:

İlkbaharda yağın batmanı kırk akçeye, mumun okkası dört akçeye; yaz ortasında yağın batmanı otuz altı akçeye, mumun okkası üç buçuk akçeye; kışın yağın batmanı kırk dört akçeye, mumun okkası dört buçuk akçeye satılacaktır. Sabun narh ı mumun fiyatına bağı ldır. Mum fiyatından bir okkada üç çeyrek eksisine satılacaktır. Bu yeni konulan narh değı ştirilmeden uygulansın.

Mutfak tuzu: Tuzun narh ı sorulduğ unda şu şekilde olduğı anlaşı ldı: Tuz fazla olduğ unda dört okkası bir akçeye, az olduğ unda üç okkası bir akçeye, kışın iki okkası bir akçeye satılacaktır. Getirenler dükkân sahiplerine yarım okka eksisine satarlarmış. Bu tuz narhının da bozulmuş olduğ u tespit edildi. Sebebi yukarıda belirtildiğı gibidir. Eski narhın aynı şekilde uygulanmasına karar verildi.

Zikredilen bu eski kanunlar şayet kabul edilip uygulanması amaçlanır ve sonradan ortaya çıkmış bu haksızlıkların halkın üzerinden kaldırılmasına ehemmiyet verilirse, narhın bozulmasına sebep olan hususların yasaklanması için bir padişah emri çıkarılıp Allah katında sevaba erişile.

**1583-1584 YILLARINDA
(SULTAN III. MURAD DEVRİNDE)
BAĞDAT, İSTANBUL, BURSA,
MORA VE MİZİSTRE'DE
İNCİ TACİRLERİ İLE İBRİŞİM VE
İPEK ÜRETİCİLERİNİN
YAPTIKLARI HİLELERİN
ÖNLENMESİ İÇİN
İLGİLİLERE GÖNDERİLEN
BAZI FERMANLAR**

Mühimme 52 Hüküm 104

[Fî 13 Ramazân-ı Şerîf sene 991]

Belge Özeti: Bağdat'ta bazı tacirlerin, satacakları incileri ipe dizerken, tartıda ağır gelsin diye, âdet olandan daha fazla miktarda ibrişim kullanmak suretiyle yapmış oldukları satış hilesinin önlenmesi

Bâ-takrîr-i mîr-i muhterem

Bağdad beğlerbeğisine ve kâdîsına:

“Bazı tüccâr tâyifesi Bağdad'a getürdükleri incülerin bey' olunmak için ibrişime dizdükleri[nde] ibrişimi kadîmden olıgeldüğü üzre sarf itmeyüp mücerred ağır gelmek için ziyâde ibrişim sarf idüp bu sebep ile incüleri bey' olundukda ibrişimi bile vezn olunmağın bey' u şirâlarında hîle olduğı” istimâ' olunmağın **buyurdum ki:**

Dergâh-ı Mu'allâm çavuşlarından Abdi Çavuş vardukda, bu bâbda gereği gibi mukayyed olup göresin; kadîmden olıgeldüğüne muhâlif vech-i meşrûh üzre hîle itdükleri vâkı' ise men' u def' idüp kadîmden olıgeldüğü üzre amel idüp min-ba'd olıgelene mugâyir [iş itdürmeyesin.] Eslmeyenleri ism ü resmleri ile yazup arz eyleyesin.

[29 Eylöl 1583]

BOA, A. DVNS. MHM, 52/104

Mühimme 52 Hüküm 695

[Fî 14 Safer sene 992]

Belge Özeti: İstanbul ve Bursa'daki ibrişim büken esnafın, standartlara uygun ibrişim üretmeleri hususunda uyarılmaları; emre aykırı hareket edenlerin cezalandırılması

İstanbul kâdîsına hüküm ki:

Hâlâ "mahrûse-i İstanbul'da ibrişim büken ehl-i hırfet bükdükleri ibrişim, bundan akdem lekende ve teğel ve frengî ve kuşaklık ve çeper ile işlenen ibrişim dört ve altı ve sekiz kat olıgelüp hâlâ yalın kat olmağla Müslimânlara küllî zarar müterettib olup ale'l-husûs sâbıkda bu bâbda nizâ' olundukda; 'Min-ba'd yalın kat ibrişim işlenmeyüp yalın kat ibrişim işleyen kimesneler küllî cerîmeye müstehıkk olsun.' diyü mâbeynlerinde mu'âhede olunup mu'âhedeleri sebt-i sicill olunup huccet virilmişken girü memnû' olmamağla kârhânelerde işlenen kumâşlar inhâf olup Müslimânlara küllî zararları olduğundan gayri mîrî kârhânelere dahı zarar u ziyânı olduğı" i'lâm olunmağın buyurdum ki:

Vusûl buldukda bu bâbda mukayyed olup ehl-i hıbrelerin ve kethudâların getürdüp muhkem tenbîh ü te'kîd eylesesin ki, sâbıkâ virilen huccet mücebince amel eyleyüp ibrişimi üslûb-ı sâbık üzre işlenüp min-ba'd yalın kat ibrişim işletmeyüp kadîmden olıgeldüğü üzre lekende ve teğel ve frengî ve kuşaklık ve çeper ile işlenen ibrişim dört ve altı kat işledüp emr-i şerîfüme muhâlif iş itdürmeyesin. Anun gibi emr-i şerîfüme muhâlif yalın kat ibrişim işleyen kimesneleri men' eyleyüp memnû' olmayanları habs idüp yazup arz eylesesin. Dâyimâ bu hükm-i hümayûnumun mazmûnı ile amel idüp hılâfına cevâz göstermeyesin.

- Bir sûreti, vech-i meşrûh üzre Burusa kâdîsına. Dîvân kâtiblerinden Hasan Beğ'e virildi.

[25 Şubat 1584]

BOA, A. DVNS. MHM, 52/695

Mühimme 53 Hüküm 263

[Fî 5 Recebü'l-Mürecceb sene 992]

Belge Özeti: Mora ve Mizistre sancaklarında ipek üretip satanların, ipeğin atmasına, uygun olmayan bazı nesnelere karıştırmak suretiyle yaptıkları hilenin önlenmesi

Mora ve Mizistre sancaklarında vâkı' olan kâdîlara hüküm ki:

Hâlâ "Taht-ı kazânuзда ipek hâsıl idüp ve şîrâ eyleyenler ipeğün atmasına bazı nâ-ma'kûl nesnelere halt idüp sâf ipek bey' itmeyüp hîle vü hud'adan hâlî değıllerdür." diyü istimâ' olunmağın, min-ba'd taht-ı hükûmetinüzde bey' u şîrâ olunan ipek gâyetde eyü, sâf u pâk bey' olunmasın emridüp buyurdum ki:

Vardukda bu bâbda her birinüz bi'z-zât mukayyed olup anun gibi taht-ı kazânuзда ipek hâsıl idüp bey' u şîrâ idenlere muhkem tenbîh eyleyesiz ki, min-ba'd bey' itdükleri harîr sâf, pâk, değıer bahâlarıyla satup cüz'iden ve küllîden atmasına nâ-ma'kûl nesne halt idüp hîle vü hud'a itmeyeler. Ba'de't-tenbîh her kim satduğı ipeğün atmasına ol makûle nesnelere halt idüp bey' u şîrâ itdüğü zâhir olur ise ipeklerin ellerinden alup kendüleri habs idüp arz eyleyesiz. Husûs-ı mezbûr mühimmât-ı umûrdandır; onat vechile mukayyed olup bâb-ı ikdâm u ihtimâmda dakîka fevt itmeyesiz.

[12 Temmuz 1584]

BOA, A. DVNS. MHM, 53/263

**KANUNNAME-İ İHTİSAB-I BURSA'nın
kazandırdıkları**

1 – Hemen bütün tarım ve hayvan ürünleriyle mevcut sanayi mamûlleri gerek vasıf, gerek fiyat yönlerinden standard sayılabilecek esaslara bağlanmış ve özel bir teşkilâtla bunlar daimi bir denetim altında tutulmuştur.

2 – Standard esasları ve narhların tesbitinde üreticilerin bilirkişilerin, halkın ve diğer ilgililerin fikirleri alınıp yazılı belge haline getirilmiştir..

3 – Tarım ürünleri değerlendirilirken, cins, tür, çeşitleri ile turfanda zamanları göz önünde bulundurularak fiyatları sabit tutularak sadece üretim mevsimine göre değiştirilmiştir.

4 – Sanayi mamûllerinden ham maddeler ve işçilik üzerinde durulmuş, gereken yerlerde bileşim ve boyutlar verilmiştir.

5 – Alım satımlarda tüccarlar ile, dükkânda veya seyyar satıcılar için ayrı kâr hadleri konulmuş ve kâr payı genel olarak yüzde on olarak kabul edilmiştir.

6 – Türk Milleti:

- a) Uygulanacak kanunları hazırlamada, halkın her sınıfına yer ve değer vermek suretiyle ileri ve geniş demokratik anlayışını,
- b) Taşıma işlerinde nakliyecileri nalsız hayvan kullanmamağa ve fazla yük yüklememeğe zorlayarak yüksek insanlık duygularını,
- c) Hayvanların ayaklarına mih değirip sakatlayan nalbantların, iyi edinceye kadar bunlara bakmağa ve yemlerini vermeğe mahkûm etmek yolu ile adalete saygı ve bağlılığını,
- d) Şeker alış verişinde satıcıyı, şeker kellesini en çok üç katlı kâğıtlara sarmağa ve kırıklarıyla tozlarını ayrı kâğıda koydurup alıcıya göstermeğe ve ayrı fiyatla satmağa mecbur tutmakla da ticarete hak ve dürüstlüğe verdiği önemi,

fiilen ortaya koymuştur.

7 – "Kanunname-i Ihtisab-ı Bursa" ve bunun düzenlenmesine temel olan Padişah Fermanından da anlaşılacağı gibi vatandaşların günlük yaşayış ve geçimi ile sıkı sıkıya ilgisi bulunan Belediye Kanunları, her Hâkimlik bölgesinde ayrı ayrı ve doğrudan doğruya halkın ihtiyaç ve isteklerinden alınan ilhama dayanılarak düzenlenmiş ve Padişah otoritesi, sadece bunları yürürlüğe koyan bir tasdik şerhinden ibaret kalmıştır.

• • • • • FOREWORD • • • • •

One of the patterns of civilizations set by the Turks in Anatolia is in the field of standardization. Going as far back as 500 years, the rules for standards were set up according to the special conditions of local areas namely: Bursa, Edirne, Sivas, Erzurum, Diyarbakır, Çankırı, Aydın, Mardin, Karahisar, Musul, Rize, Amasya, İçel, Arapkir, Karaman and other similar administrations.

The oldest written document, "The Law of the Municipality of Bursa", which indicates the perception of a standard in today's understanding was prepared by Sultan Bayezid II as a decree of the Sultan.

This document covers the standards in the fields of quality, grading and packaging including officially fixed prices and penalty clauses. In the decree of the Sultan, the basis of the today's system of standardization was established and the specifications of various products such as salt, bread, vegetables, meat, egg, milk, yoghurt, cheese, textile products, jewellery, kitchen tools, leather, leather products, furs and shoes were defined separately and standardized.

Since the language used in this document is old enough to be understood in today, the parts related with the justification and the provisions of the text were first printed in Latin letters and then transliterated into contemporary Turkish.

The original text is in the Revan Library of the İstanbul Topkapı Palace.

By exposing "The Law of the Municipality of Bursa", a valuable document has been presented to the standardization history of the world. We present this booklet that we have fulfilled a national task by introducing Turkish nation to the contemporary world.

TURKISH STANDARDS INSTITUTION

BURSA MUNICIPAL LAW

RESULTS OF THE STUDY OF THE "BURSA MUNICIPAL LAW" WHICH WAS IN FORCE IN THE YEAR 907 BY THE HEGIRA CALENDER DURING THE REIGN OF SULTAN BAYEZID II.

During products this period:

1. Almost all of the agricultural and animal products as well as industrial products in existence at that time were produced on the basis of rules that might be considered standards in respect to both quality and price and were placed under the permanent control of a special organization.
2. In establishing the basic standards as well as fixed prices, the opinions of growers and producers as well as experts and the people were obtained and consolidated.
3. In evaluating agricultural products, types and early seasons of each were taken into consideration and prices were fixed, but amounts of production were changed according to the production season.
4. In the case of industrial products, emphasis was placed on raw materials and labour, and alloys and dimensions were given where necessary.
5. In respect to sales and purchases, limits of profits, usually around 10 percent, were determined for vendors in stores or streets.
6. The Turkish people actually proved that,
  - a) It possessed a wide concept of democracy by consulting people at all levels in setting up laws,
  - b) It possessed high feelings of humanity by disallowing the use of animals solely for transportation purposes and loading them excessively,
  - c) It had a deep respect for justice by forcing the blacksmiths to take care of and feed the animals which became disabled while being shod until they were well again.

- d) It attached great importance to honesty in trade by forcing the sugar vendors to pack sugar cubes in three layer thicknesses of paper and pack broken pieces and sugar dust separately and sell them at different prices.

7. As can be easily seen from the Bursa Municipal Law and the Sultan's order enforcing this law, municipal laws which have a close relation to the daily lives of the citizens were made separately in each juridical region directly to answer the requirements and wishes of the people and the Sultan's authority was extended only to ensure approval and putting these laws into force.